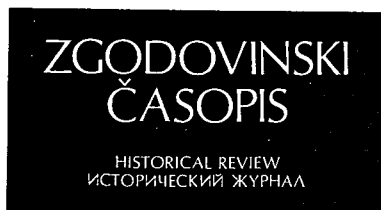

ZGODOVINSKI ČASOPIS

HISTORICAL REVIEW
ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

leto 1980 **3** letnik 34

UDK 949.712(05)
UDC

YU ISSN 0350-5774

GLASILO ZGODOVINSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

Uredniški odbor: dr. Ferdo Gestrin
dr. Bogo Grafenauer
dr. Vasilij Melik (glavni in odgovorni urednik)
Janez Stergar (tehnični urednik)
dr. Miro Stiplovšek
dr. Jože Šorn
dr. Peter Vodopivec
dr. Fran Zwitter

Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 30. 9. 1980.

Izdajateljski svet: Lado Ambrožič ml., dr. Marjan Britovšek, dr. Tone Ferenc (predsednik), dr. Ferdo Gestrin, Zdravko Klanjšček, dr. Jože Koropec, dr. Vasilij Melik, Darja Mihelič (tajnica), Drago Novak, dr. Janko Pleterski, Janez Stergar, dr. Fran Zwitter

Prevodi: Lidija Berden (angleščina, nemščina), Zdenka Jerman (češčina), Madita Šetinc (nemščina), Janez Zor (ruščina)

Zunanja oprema: Neta Zwitter

Upravnica revije: Majda Čuden

Sedež uredništva in uprave: Pedagoško-znanstvena enota za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I, telefon: (061) 22 121, int. 209

Letna naročnina: za nečlane in ustanove 500 din, za društvene člane 300 din, za društvene člane-upokoјence 225 din, za društvene člane-študente 150 din (vse cene za letnik 34/1980)
Cena te številke v prosti prodaji je 160 din.

Tekoči račun: Zgodovinsko društvo za Slovenijo, 50101-678-49040

Sofinancirata: Raziskovalna skupnost Slovenije
Izobraževalna skupnost Slovenije

Tisk: Tiskarna Slovenija, Ljubljana, oktober 1981

Naklada: 1600 izvodov

KAZALO — CONTENTS — СОДЕРЖАНИЕ

Josip Broz Tito 1892—1980	281—283
Иосип Броз Тито 1892—1980	

RAZPRAVE — STUDIES — СТАТЬИ

Andrej Pleterski, Gradišče pri Goleku — protiturska utrdba s konca 15. stoletja "Gradišče" at Golek — Fortification Against the Turkish Assaults from the End of the 15th Century Градище у Голека — противотурецкая крепость с конца 15-го века	285—297
Pavao Živković, Kreditno-trgovačke veze Braila Tezalovića sa Dubrovčanima The Mercantile Activity by Means of Credit of Brail Tezalović with the Population of Dubrovnik Кредитно-торговые связи Браила Тезаловича с Дубровчанами	299—311
Anton Svetina, Prispevki k zgodovini Lipe nad Vrbo	313—325
A Contribution to the History of Lipa nad Vrbo К истории Липы над Врбой	
Petar Korunič, O nekim problemima slovenske politike 1866	327—348
On Some Problems Concerning the Slovene Policy in 1866 О некоторых вопросах словенской политики в 1866-ом году	

KONGRESI IN SIMPOZIJ — CONGRESSES AND SYMPOSIA — КОНГРЕСЫ И СИМПОЗИУМЫ

Janez Šumrada, Ignacij Voje, Anton Svetina, Odkritje spominske plošče prof. dr. Gregorju Čremošniku	349—352
Inauguration of Prof. Dr. Gregor Čremošnik Memorial Открытие мемориальной доски проф. д-р Грегору Чремошнику	
Marija Kremenšek, 8. jugoslovanski simpozij o pouku zgodovine	352—353
The 8th Yugoslav Symposium on the Methods of Lecturing the History 8-й югославский симпозиум по вопросам обучения истории	
Janez Stergar, Simpozij »Koroški plebiscit 1920«, Celovec 25.—27. 9. 1980	354—358
Symposium "Carinthian Plebiscite 1920", Celovec, Sept. 25.—27., 1980 Симпозиум »Плебисцит в Каринтии в 1920-ом году«, Целовец-Клагенфурт 25.—27 сентября 1980.	

OCENE IN POROČILA — BOOK REVIEWS AND REPORTS — РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРЫ

Dana Zwitter-Tehovnik, Wirkungen der Französischen Revolution in Krain (Vasilij Melik)	359—360
Acta ecclesiastica Sloveniae 1 (Stane Granda)	360—361
Goriški letnik 3 (Jože Ciperle)	361—362
Goriški letnik 4/5 (Andrej Vovko)	362—363
Desanka Kovačević-Kojić, Gradska naselja srednjovekovne bosanske države (Ignacij Voje)	363—368
Vlado Strugar, Jugoslavija 1941—1945 (Avgust Lešnik)	368—369
Alexander Gerschenkron, An Economic Spurt That Failed. Four Lectures in Austrian History (Toussaint Hočevár)	369—370

- Miloš R y b á ř, Zgodovinske publikacije v letu 1979 371—384
 Historical Publications in 1979
 Исторические публикации в 1979-ом году
- Marta R o m p o r t l o v á, Jugoslovanska zgodovina v češkoslovaškem zgodovino-
 pisju 1975—1979 385—388
 The Yugoslav History in the Czechoslovak Historiography
 Югославская история в чехословацкой историографии 1975—1979

Andrej Pleterski

GRADIŠČE PRI GOLEKU — PROTITURŠKA UTRDBA S KONCA 15. STOLETJA

UVOD

Bela krajina je bila do zadnjih let arheološko razmeroma slabo raziskana. Da bi poglobili znanje o življenju v teh krajih v zgodnjem srednjem veku, smo v bližini Dragatuša, med Vinico in Črnomljem, sondirali na obetavnih sledovih utrdbe ob Podturnskem potoku, enem od pritokov reke Lahinje. Čeprav se je izkazalo, da pripada najdišče mnogo mlajšemu obdobju, pa so dala izkopavanja važne podatke tako za zgodovino tamkajšnjih krajev kot tudi za splošno zgodovino ljudske obrambne arhitekture na Slovenskem.

PROSTOR

Objekt z ledinskim imenom Gradišče leži na poplavnih košenicah tik ob Podturnskem potoku vzhodno od mostu, čez katerega pelje pot iz Goleka v Podlog. Lastnik je Janez Gorše, Dragovanja vas 6 (parc. št. 693 KO Golek).

OPIS GRADIŠČA

V celoti je dolgo 52 m in široko 35,5 m. Sestavljeno je iz osrednje, slab meter dvignjene ploščadi, ki ima obliko nepravilnega četverokotnika (28 × 25 m) rahlo vbočene površine. To povsod obdaja (razen na zahodni strani) 2 m širok obrambni jarek, ki je večkrat zalit z vodo. Pred jarkom stoji zunanji 4 m širok obrambni nasip, ki pa ga ni bilo na zahodni in jugo-vzhodni strani. Ob glavni strugi potoka stoji še drugi zunanji nasip (15 × 4 m). Nasipi so nekoliko nižji od osrednje ploščadi. Glavna os gradišča je od smeri proti severu odmaknjena približno 20° proti vzhodu. Razen na jugo-zahodni strani, kjer je ozek pas kopnine, stoji vsenaokrog utrdbe voda. Ob višjih vodah je mnogokrat poplavljenno celotno gradišče.

ZGODOVINA RAZISKAV

Najdišče je bilo znano arheologom že v prejšnjem stoletju. 9. 10. 1887 sta ga obiskala Szombathy in Pečnik. Prvi je menil, da gre za ostanke rimske hiše,¹ drugi pa je mislil, da so to gomile.² 11. 4. 1975 je prostor po skoraj stoletni pozabi vnovič obiskala arheološka topografska ekipa Belokranjskega muzeja.³ Na podlagi njenih opažanj je bil objekt prištet med utrjene srednjeveške prostore.⁴ V okviru izpolnjevanja skupnega slovenskega arheološkega raziskovalnega programa je tu sondirala v dneh od 19. do 23. 7. 1979 ekipa Inštituta za arheologijo SAZU.⁵

Risbe je izdelala Dragica Knific-Lunder, načrt Gradišča in preglednico oblik ustij pa Breda Justin.

¹ I. Szombathy, Terenski dnevnik, Büchel 29-Podzemelj 1887, 32 s. Kopija iz arhiva Naravoslovnega muzeja na Dunaju v arhivu Inštituta za arheologijo SAZU, Ljubljana.

² P. Petru, Golek, Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975, 241.

³ Topografski zapisnik v arhivu Inštituta za arheologijo SAZU, Ljubljana.

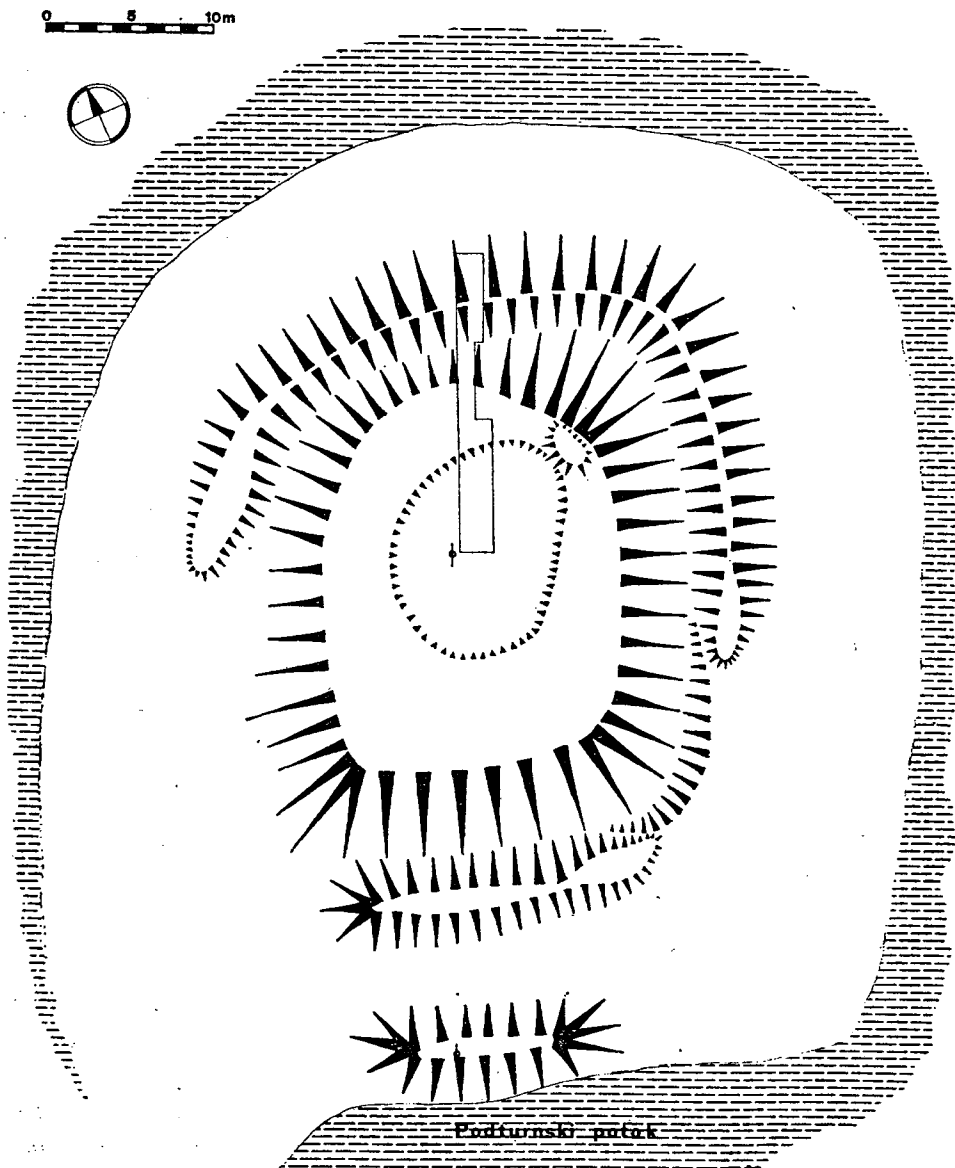
⁴ S. Ciglenečki, K problemu kulturne in časovne opredelitve nekaterih utrjenih prostorov v Sloveniji, Arheološki vestnik 29, 1978, 482 ss.

⁵ Elaborat o sondiranju hrani arhiv Inštituta za arheologijo SAZU, izkopane predmete pa Belokranjski muzej v Metliki.

OPIS PROFILA

Izrisan je bil zahodni profil sonde med točkama $x=0,5$ m in $y=30$ m in $x=0,5$ m in $y=48$ m, torej v dolžini 18 m in višini 0,5 do 0,8 m. Na vrhu je 20–30 cm debela plast površinske zemlje, ki je v vbočenem delu osrednje ploščadi popolnoma črna, drugod svetlorjava. Delno v tej plasti, sicer pa kot njena spodnja meja, so bile najdbe: a) na usločenem delu ploščadi plast kamenja, pomešana s kosi lepa, lončenine in živalskih kosti ter kovinskih predmetov, b) na mestu, kjer se ploščad na notranji strani rahlo dvigne, nekaj velikih kamnov, c) na zunanjem nasipu nekaj kamnov, na celotni dolžini sonde pa odlomki lončenine. Pod to vrhno plastjo je v vodnih jarkih plast sivo-rumeno-rjave ilovice, ki ju zapol-

GRADIŠČE PRI GOLEKU

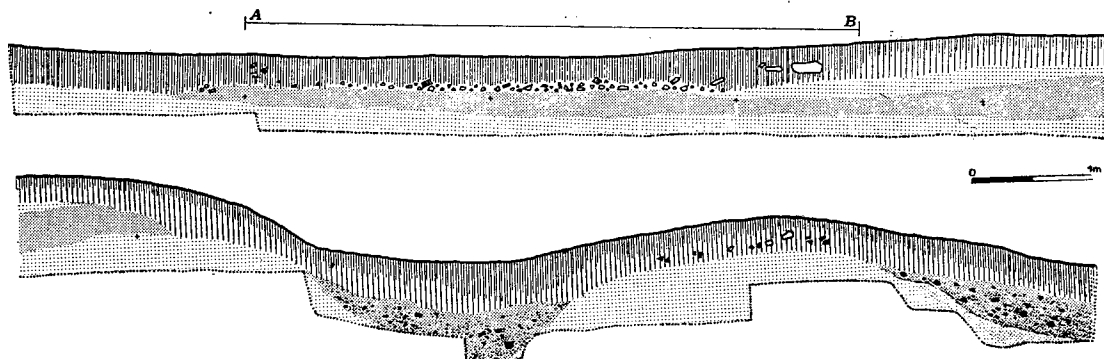
njuje. V tej plasti so številni odlomki lončenine, drobcji oglja, kosi živalskih kosti in posamezni kovinski predmeti.

Podlaga obeh obravnavanih plasti je rjavorumena ilovnata zemlja, ki je arheološko jalova. Na delu osrednje ploščadi (pod plastjo kamenja in do roba nasipa) je vanjo vrinjena sivorjava plast zemlje, v kateri tu in tam ležijo drobcji oglja in pečene ilovice, vendar je brez najdb.

OPIS PLANUMA

Izrisan je bil le del ploščadi z bivalnimi in utrdbenimi ostanki med $y = 32$ m in $y = 38$ m. Kulturna plast je ležala 25–30 cm pod površno ruše. Takoj pod njo je bila arheološko jalova podlaga. Severni del planuma tvorijo večji kamni, ki pregrajujejo sondo ter predstavljajo glede najdb mejo med bogato notranjostjo ploščadi ter neprimerno revnejšo zunanjo stranjo. Južno od teh kamnov sta dve veliki pravokotni ploskvi (dolgi približno 2 m) iz drobnih kamnov, med katere so se vlezli tudi kosi živalskih kosti in lončenine. Med seboj sta ločeni z 0,5 m širokim pasom brez kamenja. Nad njima in poleg njiju je bilo največ najdb. Vzhodna ploskev je iz nekoliko večjih kamnov kot zahodna. Ob robu obeh je nekaj velikih kamnov.

Gradišče pri Goleku

NAJDBE

Posodje

Izdelava. — Največji del vseh najdb predstavljajo odlomki lončenih posod. Izdelane so bile iz peskane gline na hitro vrtečem se lončarskem kolesu. Lončarskih znamenj skoraj ni bilo. Na dnu posode je le v enem primeru plastičen krog (št. 90), enkrat pa je krog s križem na držaju pokrovke (št. 107). Posode so bile žgane črno ali svetlo-rjavo do rdeče-rjavo. Svetlo žgane imajo črno sredico. Pesek, ki je bil dodan glini, je večinoma iz apnenca, pri nekaterih posodah pa tudi iz kremenca. Le redke posode vsebujejo le kremenast pesek. Prve so porozne in krhke, druge trdne in bolj nepropustne.

Okras. — Posode so bile krašene že s samo oblikovitostjo ustij, ki jih bomo podrobneje obravnavali posebej. Sicer pa je bilo pogosto okraševanje z vzporednimi, vodoravnimi, plitvimi žlebovi (št. 6, 17, 31, 36, 96, 98, 99, 102, 103) in z dodajanjem plastičnega rebra, ki je bilo razčlenjeno z odtisi prstov (št. 6, 18, 31, 95, 96, 99, 100). V enem primeru so skušali vtis plastičnega rebra doseči z vrsto prstnih vtisov na posodi (št. 97), v drugem pa z vrsto odtisov nohta (?) (št. 105). Vse opisane oblike rebrastega okrasa so bile delane, ko so bile posode še neutrjene. Žlebovi in rebra so verjetno lahko krasili posode samostojno, večkrat pa tudi skupno (št. 6, 31, 96, 98, 99). Redkejšje so bile druge vrste krašenja; razni vrezi (št. 81, 112, 113, 115), valovnica (št. 36, 104). Rahel rob (št. 5) in plastična spirala na notranji strani dna (št. 92) sta najverjetneje le posledica delovnega postopka. — Kot izjemo lahko obravnavamo dva odlomka glaziranih posod, ki se od ostalih ločita tudi po tem, da sta izdelani iz prečiščene, rdeče žgane gline. Eden je del ročaja in ima površino pokrito z belo glazuro, ki je na eni strani okrašena z rdečkastimi progami (št. 7), drugi pa je del ostenja posode, ki je na notranji strani belo glazirana, na zunanji pa emajlirana. Pri tem je bela podlaga okrašena s plavim rastlinjem

z rjavo obrobo (št. 101). Ker oba kosa močno izstopata iz ostalega posodja, je verjetno upravičena misel, da nista izdelek krajevne delavnice. Kaže, da ni bilo okrašeno vse posodje, saj je najmanjše število okrašenih posod precej manjše od najmanjšega števila vseh posod, katerim pripadajo usija. Naj pri tem povemo še, da se okras plastičnega rebra pojavlja le na svetlo žganih posodah.

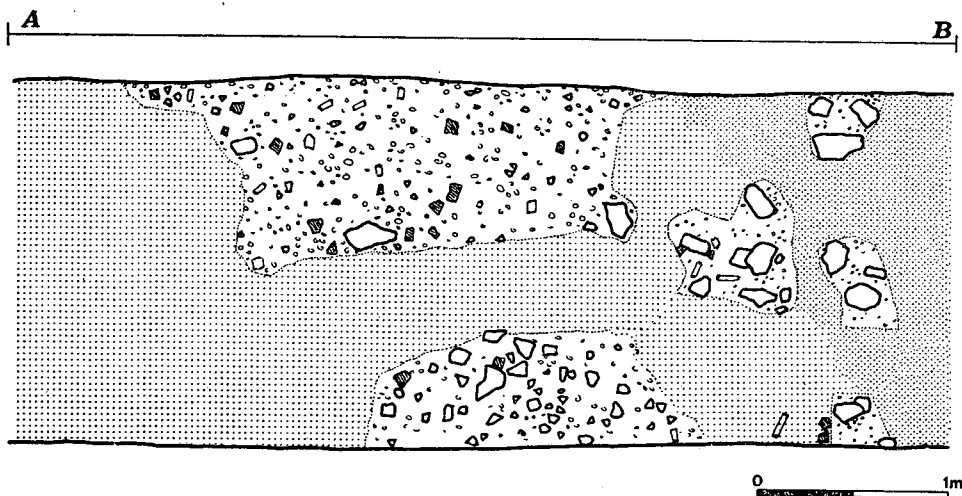
Oblika. Ločimo lahko več oblik posodja, ki se povezujejo tudi z različnimi oblikami ustij. Ta so v našem primeru najbolj izpovedna tudi zato, ker nimamo v celoti ohranjenih posod. Tako bomo različne oblike posod prikazali s pomočjo njihovih ustij.

1. **Lonci** so najbolj pogoste posode. Imajo ustja z bolj ali manj izrazitim žlebom na notranji strani in dvojnimi (št. 27, 57), trojnimi (št. 2, 3, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 25, 26, 33, 34, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 82?) ter četverim (št. 62, 67, 78, 79) bolj ali manj izrazitim robom na zunanji strani. Morda k loncem spada tudi odlomek posode z ravnim, navpičnim ustjem (št. 69).

2. **Lončki** imajo premer ustja do 9 cm in izrazito manjšo prostornino kot lonci. Njihova ustja so brez žleba na notranji strani. Proti tej se le uvijajo. Na zunanji strani imajo trojno slabo (št. 71, 72, 73) ali skoraj nič izrazito rebro (št. 70).

3. **Sklede:** Njihova ustja so zelo položno izvihana, na notranji strani imajo plitek žleb ali pa so celo brez njega. Na zunanji strani imajo trojno bolj ali manj izrazito rebro z izrazitim izrastkom navzdol. Prehod iz vratu preko ramena v trebuh posode je zelo oster (št. 14, 15, 29, 37, 80).

Gradišče pri Goleku

4. **Latvice** so široke, plitke posode z uvihanim ustjem. To je na zgornji strani okrepljeno z enojnim (št. 75, 76) ali četverim rebrom (št. 74), lahko pa je tudi brez njega (št. 77).

5. **Kupe:** Morda lahko postavimo skupaj odlomek ravnega, navpičnega ustja, okrašenega z vrezi (št. 81) ter del noge (št. 91).

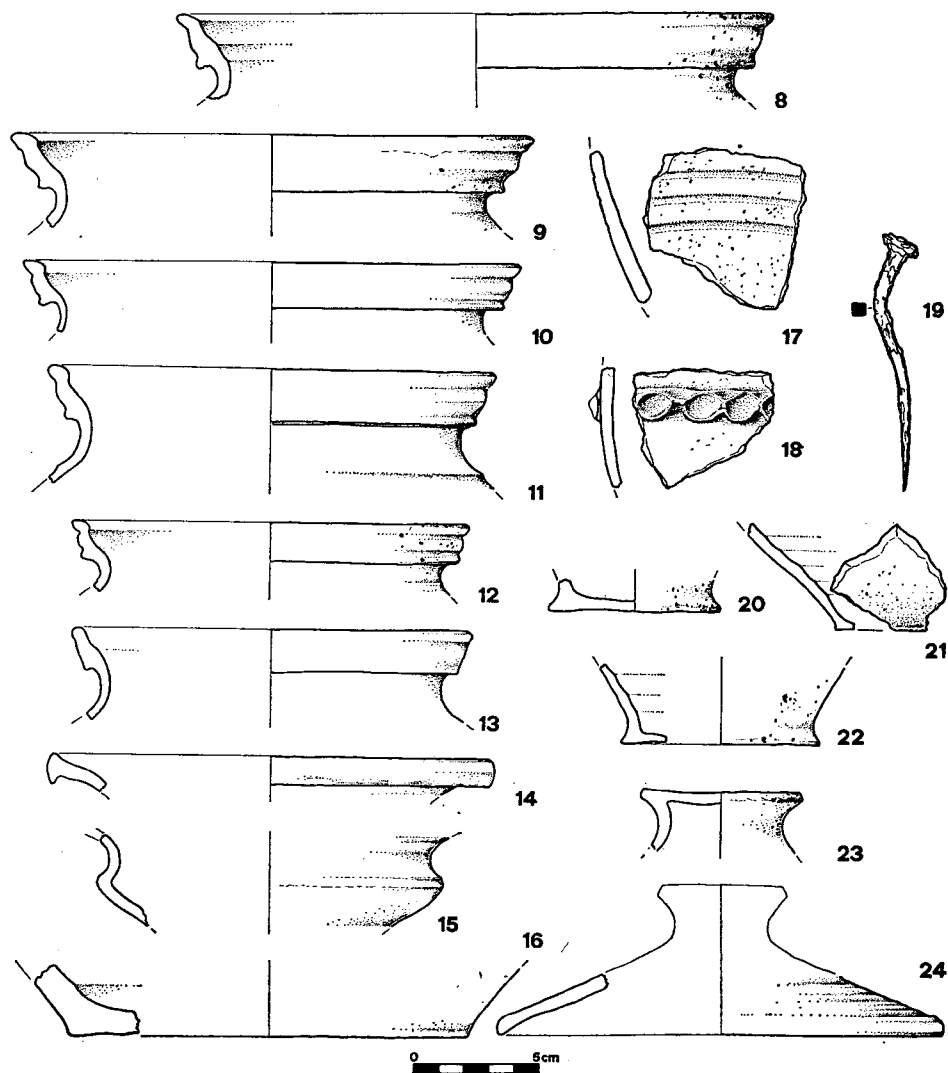
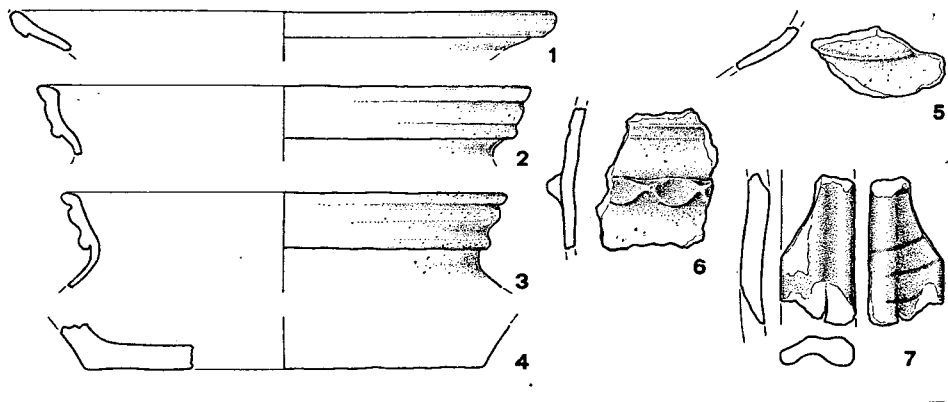
6. **Pokrovke** imajo večkrat zelo podobno ustje kot sklede in jih težko ločimo (št. 1, 24, 68, 108, 109). Enako je odlomke držajev (št. 23, 38, 39, 93, 106, 107, 110) težko ločiti od odlomkov spodaj razširjenega dna (št. 20, 22, 88). Razlika je v tem, da je pri drugih prehod iz trebuha v dno na notranji strani bolj zaobljen kot pri prvih.

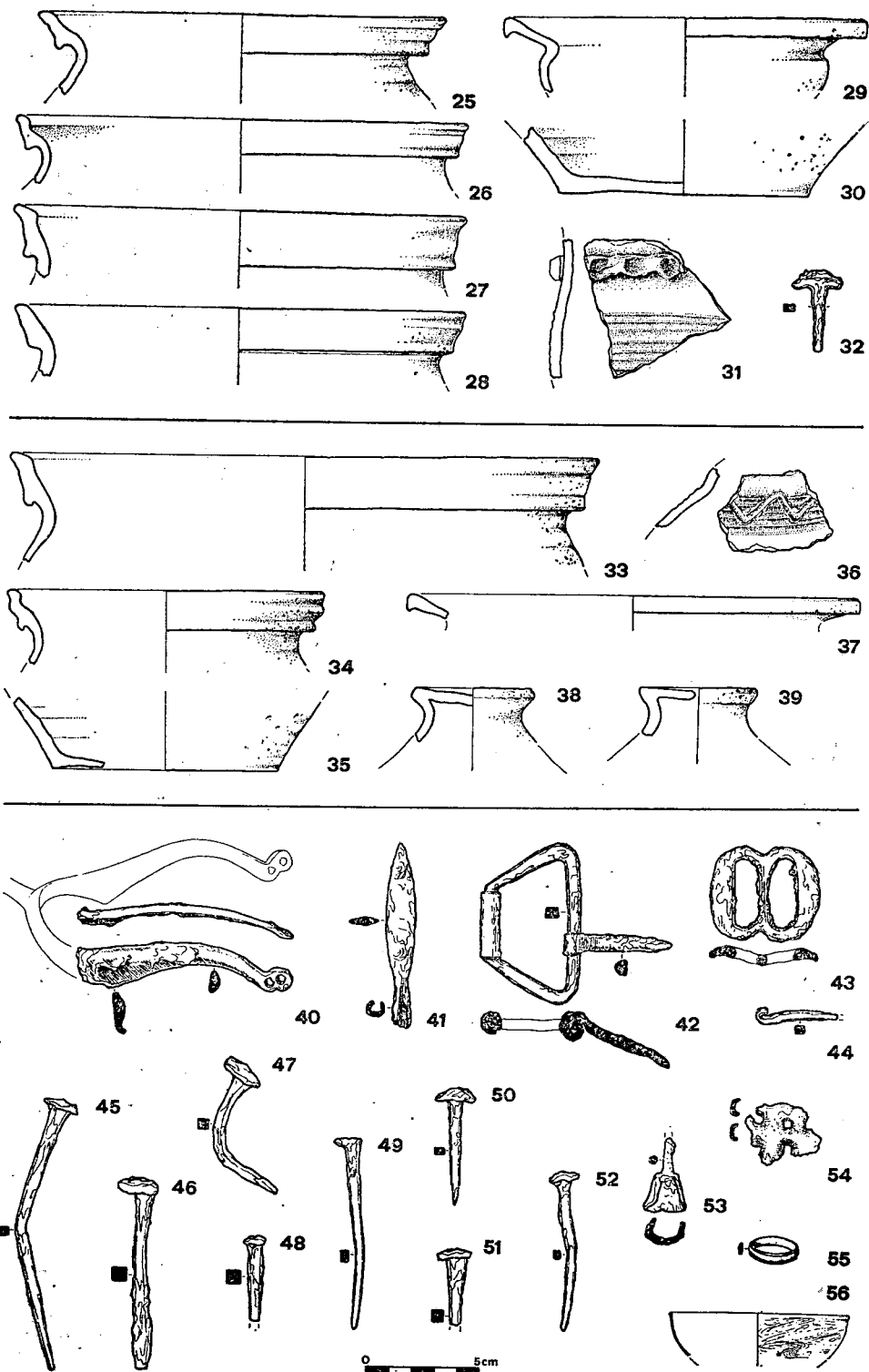
7. **Ročaji** so sploščenega prereza in pripadajo vrčem (št. 111, 112) ter vsaj nekateri morda tudi loncem (113, 115, 116, 118, 119).

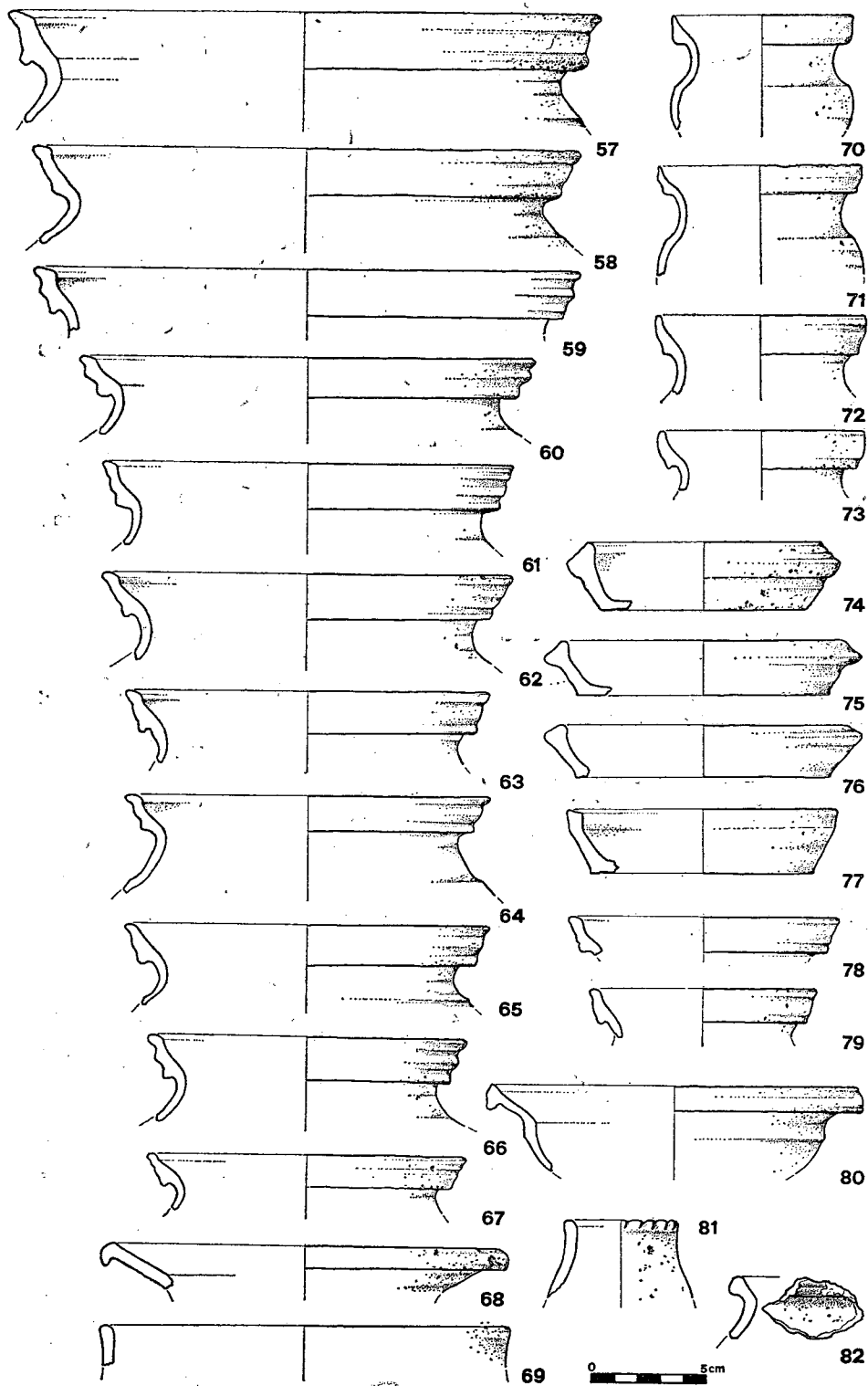
8. **Držaji:** Najdena sta bila le dva, verjetno od iste posode (lonca) (št. 114, 117).

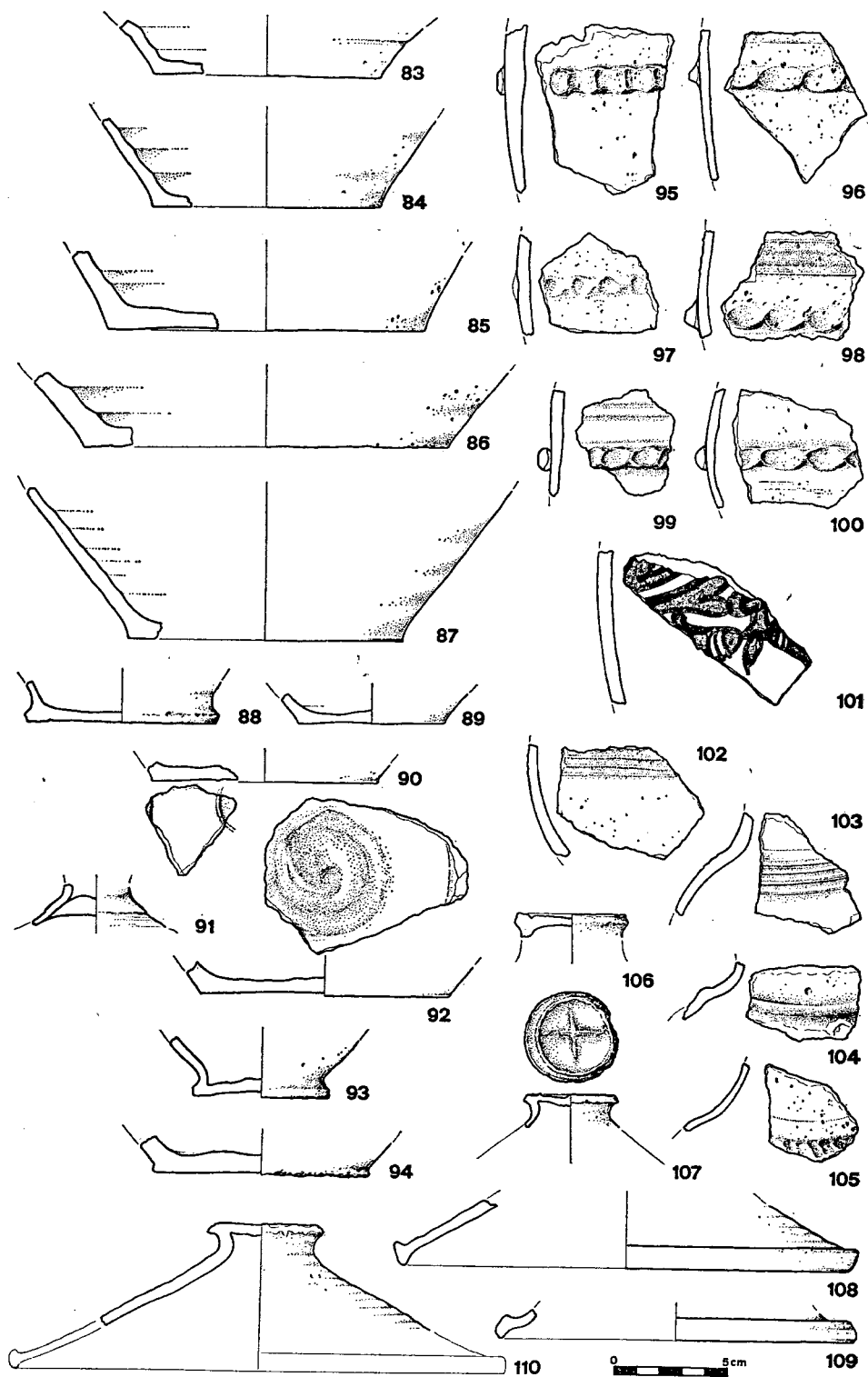
9. **Dna:** Številni odlomki, za katere pa se ni dalo ugotoviti, h kakšnim posodam spadajo (št. 4, 16, 21, 30, 35, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 92, 94).

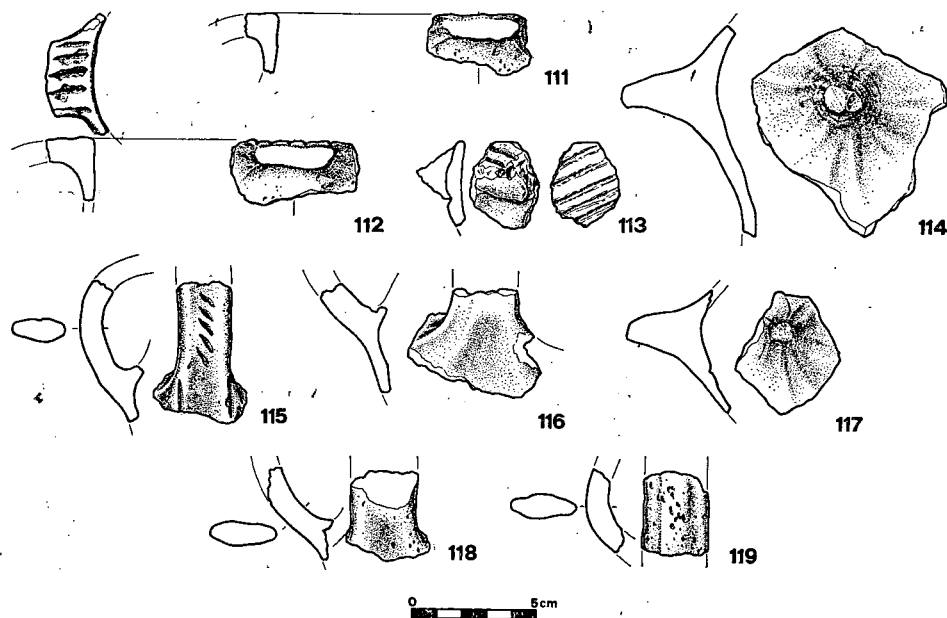
10. **Steklena skodelica** ima tanke stene in skoraj navpično rahlo odebeljeno ustje (št. 56).

številčna preglednica oblik ustij	lonci			lončki		sklede	latvice	pokrovke
zunanj jarek		5						1
zunanj nasip	1	39				4		2
notranj jarek	1	12				1		
notranj nasip	1	11				1		2
ploščad	8	101	8	2	6	27	4	8
skupaj	10	168	8	2	6	33	4	13
%	4,1	68,7	3,3	0,8	2,5	13,5	1,6	5,3

Kovinski predmeti

Žebli: Teh je največ med kovinskimi predmeti. Razdelimo jih lahko na tri skupine: a) z veliko okroglo glavo in dolgim telesom kvadratnega preseka (št. 19, 45, 46, 47, 52); b) z majhno pravokotno glavo in dolgim telesom kvadratnega ali pravokotnega preseka (št. 48, 49, 51); c) z veliko, dolgo in ozko, pravokotno glavo ter kratkim telesom pravokotnega preseka (št. 32, 50). Vsi žebli so bili iz kovanelega železa.

Ostroga: Del kraka (dolžina 9,5 cm) železnega locna z dvojnimi okroglastimi ušescem za pritrjevanje jermena (št. 40).

Puščična ost: Železna vrbovolistna ost s plavutastim nasadiščem (dolžina 8 cm) (št. 41).

Železna spona ima obliko enakokrakega trapeza in je pravokotnega preseka. Raven pravokoten trn (dl. 4,8 cm) stoji na daljši osnovnici (dl. 7 cm), krajšo (dl. 3,3 cm) pa ovija železna pločevina, ki omogoča lažje drsenje jermena (št. 42).

Železna spona v obliki sploščene osmice (dl. 4,8, šir. 3,4 cm in 4,1 cm). V stranskem pogledu ima obliko iztegnjenega dvojnega S (št. 43). Verjetno ji pripada raven, pravokoten trn, ki je bil najden v neposredni bližini (št. 44).

Železna konica (?) Okroglasta konica je ohranjena le delno (dl. 3,3 cm). Ima plavutasto nasadišče (št. 53).

Železna pločevina: Verjetno je služila kot okov, saj je vsa prebodena s pravokotnimi žebli (št. 54).

Prstan je vlit iz bakra (premer 2,2 cm), ovalnega prereza, okrašen s punciranimi žlebovoma na zunanji strani ob zgornjem in spodnjem robu (št. 55).

Živalske kosti

Najdene so bile po vsej sondi, a daleč največ na notranjem delu ploščadi (glej poročilo Ivana Turka v prilogi).

Lep

Najden je bil na zunanjem nasipu, največji del pa na ploščadi. So le manjši kosi rdeče žgane ilovice, ki imajo večinoma eno ravno ploskev, sicer so brezoblični.

PLASTOVITOST

Navpične plastovitosti ni, saj so bile vse najdbe v isti kulturni plasti. Da bi ugotovili morebitno vodoravno plastovitost, smo vse najdbe ločili po namenskih prostorih, v katerih so bile najdene. Tako smo oblikovali pet skupin: najdbe osrednje ploščadi (št. 40—119), notranjega nasipa (= oboda ploščadi) (št. 33—39), notranjega jarka (št. 25—32), zunanjega nasipa (št. 8—24) in zunanjega jarka (št. 1—7). Možno bi namreč, bilo, da niso vsi deli obrambe nastali istočasno. To možnost zavrača številčna preglednica oblik ustij, ki so med najdbami najbolj izpovedna pa tudi najštevilnejša. Na tej vidimo, da povsod prevladujejo ustja loncev s trojnim rebrom na zunanji strani nad tistimi z dvojnimi ter nad skledami in pokrovkami. Ostali, številčno neznatni primerki posod so bili najdeni le na ploščadi, kar je razumljivo, saj je bila tam bivalna površina. Celotna utrdba je torej nastala in živelá istočasno, zato lahko vse najdbe obravnavamo skupno.

ČASOVNA IN NAMENSKA OPREDELITEV

Okvirno dobo, v kateri je bila v uporabi utrdba, nam lahko povedo tvorni viri — najdbe. Več kot devet desetlin najdenega tvori lončenina. Vodilni tip nam predstavlja lonec s trojnim rebrom na zunanji strani ustja, ki mu pripadata kar dve tretjini vsega posodja. Najbližje primerjave mu lahko najdemo na Otoku pri Dobravi, kjer je označen kot podskupina Ae, ki spada med najbolj razvite oblike keramike poznega srednjega veka ter v najmlajši kulturni horizont otoških plasti iz časa neposredno pred turškimi uničenjem Gutenwertha leta 1473.⁶ Druga jasna primerjava je odlomek ustja enake oblike iz zijalke na Lepi glavi v Kamniških Alpah, o katerem je rečeno, da kaže poznogotske značilnosti poznega 15. stoletja.⁷ To najdišče je za nas zanimivo tudi zato, ker vsebuje vrsto skled, ki so podobne našim, le da imajo še nekoliko bolj razčlenjena ustja ter so pripisane 16. stoletju.⁸

Če pogledamo nekatera časovno dobro opredeljena tuja najdišča, najdemo lonce s trojnim rebrom na zunanji strani ustja tudi tam, npr. v Bambergu, kjer so s pomočjo stekla kot spremne najdbe, časovno postavljeni v 15. stoletje.⁹ Obravnavana ustja najdemo tudi na češkem pri posodah, ki so časovno določene z novci, ki so jih hranile. Imata ga vrč iz Chuchelne, v katerem so bili shranjeni novci okoli leta 1455, ter vrč iz Práge iz časa pred letom 1471.¹⁰ — Poleg posodja nam dobro časovno oporo nudi tudi ostroga. Enaka dvojna okroglasta ušesca za pritrdjevanje jermenov imajo

⁶ V. Šribar, Razvoj srednjeveške keramike na Otoku pri Dobravi — Freisinški trg Gutenwerth, Slovenski etnograf 25—26, 1974, str. 24 in preglednica na koncu knjige.

⁷ T. Bregant, Keramično gradivo iz zijalk na Lepi glavi in Dolgi njivi, Slovenski etnograf 30, Ljubljana 1979, str. 119 in T. I., 10.

⁸ Prav tam, T. I., 1—7 in 11.

⁹ H. Dannheimer, Keramik des Mittelalters aus Bayern, Beiträge zur Volkstumforschung 21, Kallmünz 1973, str. 18 in 32, Taf. 46.

¹⁰ P. Radomský-M. Richter, Korpus české středověké keramiky datované mincemi, Sborník Národního muzea v Praze, Řada A — Historie 28/2—4, 1974 (1976), str. 119, 120 in 131, 132.

tudi ostroge, najdene na tleh križarskega gradu v Toruńu, ki spadajo v 15. stoletje, v čas po propadu gradu 1454. leta.¹¹

Vse primerjave so nam pokazale 15. stoletje, oziroma še natančneje, njegovo drugo polovico. Ožjo časovno in hkrati namensko opredelitev utrdbe pa pove podoba vojaško-političnega dogajanja v tistem času. Nedvomno so mu glavni pečat dajali turški vpadi. Ti so bili najhujši in najštevilnejši med letoma 1471 in 1483, ko so Turki vpadli v naše kraje običajno kar večkrat letno.¹² Zato se je pričela v tem obdobju samozaščitna gradnja utrdb-taborov, kamor so znosili prebivalci že v mirnem času večino zalog, v nevarnosti pa so se še sami zatekli tja.¹³ In prav taka utrdba je bilo tudi naše Gradišče. Da ne moremo misliti na neko fevdalno arhitekturo, kar bi bila edina druga možnost, govori že dejstvo, da je bila ta v tem času pri nas povsem drugačna.

Enotna kulturna plast, ki pri isti vrsti posod ne kaže nekega izrazitega tipološkega razvoja, priča o krajšem obdobju uporabe tabora. Po 1483 je nastopila doba sorazmernega miru do začetka dvajsetih let 16. stoletja, ki je bila nekoliko izraziteje prekinjena le nekajkrat v devetdesetih letih 15. stoletja.¹⁴ Zato in verjetno tudi zaradi slabe lege, saj je bil poplavljen ob vsaki visoki vodi, je bil tabor opuščen. O morebitnem uničenju na podlagi najdb ne moremo govoriti, saj ni bilo opaziti sledov žganine ali oglja. — Pozneje tabora niso obnovili iz treh verjetnih razlogov: slabe lege, depopulacije,¹⁵ nasprotovanja oblastnikov.¹⁶

PODOBA IN UPORABA GRADIŠČA-TABORA

Lega v močvirju in preprosta tehnika gradnje (les, zemlja, ilovica, kamen v najmanjši možni meri) govorita, da so utrdbo postavili domačini z materialom, ki je bil takoj na razpolago, gradbeno znanje pa so črpali iz domačega izročila. Utrdbe v močvirjih so bile pri Slovanih v srednjem veku običajne. Najbližja taka raziskana utrdba je gradišče v Mersunjskem lugu blizu Slavonskega Broda. Tudi ta sestoji iz osrednje ploščadi, obdane z jarkom in nasipom, ter je brez ostankov zidanih konstrukcij. Trajala naj bi od 10.—13. stoletja.¹⁷ Graditeljem našega gradišča-tabora se torej ni bilo treba zgledovati drugod, delali so preprosto to, kar so znali že od pamtliveka.

Poleg že opisane obrambe z nasipi in vodnimi jarki je bil tabor utrjen še z leseno palisado na robu ploščadi, ki je slonela na temelju iz zloženih kamnov. Tako je bil preprečen stik med vlažno podlago in lesom (v vsej sondi nismo našli sledov stojk ali pa ležišč za vodoravna bruna). Ob palisado z obrambnim hodnikom (?) je bila na notranji strani prislonjena vrsta med seboj ločenih lesenih prostorov, ki so bili približno 2 m dolgi in morda prav toliko široki. Imeli so pod iz zbitega grušča, pri njihovi gradnji pa so uporabljali tudi žeblje. Streha je bila slamnata ali lesena. Na severovzhodnem vogalu ploščadi je rahla izboklina, ki je lahko nastala slučajno, morda pa je na tem mestu stal opazovalni stolp. Vhod, ki je stal na jugozahodni strani, kjer je bil najlažji dostop do utrdbe, je bil verjetno precej utrjen. To možnost nakazujeta vzporedni izrastlini tega dela ploščadi, ki

¹¹ J. Chudziakowa-A. Kola, Zróżdła archeologiczne z terenu zamku krzyzackiego w Toruniu, Warszawa—Poznań 1974, str. 48 in 63, 64, Tab. XXXI. Dobra fotografija ostrog z istega najdišča v: Bron średniowieczna z ziem polskich, Łódź 1978, str. 46, Tabl. 39, Nr. kat. 192.

¹² S. Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 24, 1943, 56.

¹³ Prav tam, 18.

¹⁴ Prav tam, 56.

¹⁵ Prav tam, 43.

¹⁶ P. Fister, Arhitektura slovenskih protiturskih taborov, Ljubljana 1975, 18 s.

¹⁷ Z. Vinski, K. Vinski-Gasparini, Gradište u Mersunjskom lugu, Zagreb 1950.

sta morda služili za temelj izstopajočemu vhodnemu stolpu, ki je omogočal tudi navpično obrambo vhoda.

Zgradbe ob notranji steni palisade so imele najverjetnejše dvojni namen. Številne najdbe velikih loncev s poroznimi stenami, ki omogočajo dobro shranjevanje suhe vsebine, govorijo o skladiščni namembnosti prostorov. To se ujema z dejstvom, da je bila prav uporaba taborov za stalne ali začasne utrjene shrambe ali kašče¹⁸ njihova druga poglobljena funkcija. — Najdbe kuhinjskega in pivskega posodja ter številnih živalskih kosti pričajo, da so v taboru ljudje določena obdobja tudi živeli. Dneve negotovosti so si lajšali tudi z mesom mladih kozličkov in odojkov, ki so ga za pogum splakovali z vinom iz majolike. Jedli so le domače živali (najdena kost, ki bi lahko bila jelenova, bi bila lahko tudi goveja): govedo, koze ali ovce, največ pa svinje, ki jih je bilo na pretek zaradi okoliških hrastovih gozdov. Najdbe govejih kosti ter skled in latvic dajo misliti tudi na uživanje mlečne hrane.

O oborožitvi branilcev na podlagi najdb ne moremo povedati mnogo. Glede na najdbo ostroge je nedvomno le, da so bili med njimi tudi jezdec. Ali so se na konjih tudi borili, se na tej osnovi ne da trditi. Pušična ost, ki je bila najdena na robu ploščadi, že na zunanji strani palisade, je verjetneje pripadala napadalcem kot branilcem, zato nam hkrati priča o tem, da je gradišče-tabor doživel vsaj en sovražni napad.

Na koncu je treba poudariti, da Gradišče pri Goleku po legi v močvirju predstavlja doslej še povsem neznan tip ljudskih protiturških utrdb na Slovenskem.¹⁹ To pa hkrati pomeni, da je bilo taborov zelo verjetno še mnogo več, kot pa jih trenutno poznamo.

Priloga

IVAN TURK: POROČILO O NAJDBAH FAUNE

Od 103 fragmentov živalskih kosti in zob je bilo 71 nedoločljivih in 33 določljivih. Največja velikost fragmentov je bila 10 cm. Vse kosti pripadajo domačim živalim. Edina izjema je morda del femorja (caput), ki bi lahko bil jelenov (*Cervus elaphus*). Določili smo naslednje vrste:

Vrsta	Najmanjše število osebkov	Število določljivih ostankov
Capra seu Ovis (koza ali ovca)	2 (1 juvenilen)	4
Sus domesticus (domača svinja)	5 (1 juvenilen)	13
Bos taurus (domače govedo)	2	14
Cervus elaphus? (gozdni jelen)	1	1

V notranjem in zunanjem jarku ter v zunanjem nasipu so bili najdeni samo ostanki domače svinje.

¹⁸ P. Fister, Prav tam, str. 7 in 149—154.

¹⁹ Primerjaj: P. Fister, Prav tam, 55. Po avtorjevi razdelitvi lahko štejemo Gradišče pri Goleku med samostojne tabore, ki jih deli naprej na jamska utrjena zavetišča, take na težko dostopnih gričih ter nekake utrjene vasi na obrambno boljših, na novo izbranih prostorih. Gradišča pri Goleku pa ne moremo šteti med te tri tipe, zato nam pomeni četrti tip v skupini samostojnih taborov.

Summary

»GRADIŠČE« AT GOLEK

Andrej Pleterski

The so called »gradišče« was discovered in Bela krajina near Dragatuš between Vinica and Črnomelj. It has the shape of an irregular quadrangle and is situated nearly a meter above the floody plain in the meander of the Podturn brook. Round the »gradišče«, except on the west side, there is a defensive ditch and in front of it the exterior dyke. On the southern side, along the main riverbed of the brook, there is another exterior dyke. In summer 1979 the Institute for Archeology of the Slovenian Academy of Sciences and Arts found out that the »gradišče« was a fortification — »tabor« (fortified stronghold), built as protection against the Turkish assaults, being very frequent and intense in the years 1471—1483. Its had been constructed by the natives. Its way of building based on the tradition of the Slavic mediaeval architecture.

The central platform was protected by the wooden palisade, being fixed to the foundation, made of stones. The entrance was on the south-west side, the access being there the easiest. The »tongues«, stretching from the platform at this spot, are probably foundations of the outstanding entrance tower. Along the internal wall of the palisade there were two meters long and maybe as much wide rooms. They were covered with a straw or a wooden roof, the floor was made of beaten rubble. They were used as stores (numerous pots for keeping food were found) and as temporary dwelling places (a great number of bones of domestic animals were found — mostly of pigs, less of cattle and sheep or goats). The finding of the arrow's point on the external side of the palisade is a proof of at least one hostile attack. When the main danger had passed, people left the fortified stronghold.

The »gradišče« at Golek is due to its position in the swamp up to now a completely unknown type of the people's fortifications — »tabori« in Slovenia. At the same time it is the first »tabor« with an exclusively wooden construction, which was examined by means of the archeological method.

Ali ste že poravnali letošnjo članarino za Zgodovinsko društvo in naročnino za »Zgodovinski časopis«? Če ne — storite to čimprej in olajšajte delo društvenemu odboru in upravi revije!

*
* *
*

Ste že izpopolnili svojo zbirko starejših letnikov »Zgodovinskega časopisa«? Večina letnikov je na voljo pri upravi revije na sedežu Zgodovinskega društva za Slovenijo, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12 (telefon: (061) 22 121 int. 209). Podrobne informacije o zalogi in o cenah so objavljene v vsaki številki »Zgodovinskega časopisa«.

*
* *
*

Opozarjamo tudi na možnost prednaročila na ponatis vseh sedaj razprodanih starejših letnikov ZČ. Do sedaj so izšli v ponatisu že štirje letniki revije: marca 1977 ponatis prvega zvezka z letnico 1947, septembra 1978 ponatis 17. letnika za leto 1963, januarja 1980 ponatis 18. letnika za leto 1964 ter septembra 1980 še ponatis št. 1—2/1971 »Zgodovinskega časopisa«.